

บทที่ ๑ บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วัฒนธรรมเป็นวิถีชีวิตของชุมชนหรือคนในสังคมที่ได้รับการเลือกสรรกลั่นกรอง และถ่ายทอดสืบต่อกันมาในทางสังคม วัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่นแตกต่างกันไป วัฒนธรรมของแต่ละสังคมจะสะท้อนให้เห็นความคิด คติความเชื่อ ค่านิยมของคนในสังคมนั้น ๆ วัฒนธรรมเป็นเครื่อง กลุ่มเอกลักษณ์ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต และเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้และศิลปวิทยาต่าง ๆ ที่มีความเชื่อและพิธีกรรมเหมือนกันและใกล้เคียงกัน ซึ่งอาจจะมาจากชาติพันธุ์และศาสนาเดียวกัน หรืออยู่ร่วมถิ่นฐานทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ย่อมมีวัฒนธรรมไทยหรือภูมิปัญญาไทยที่เป็นรากฐานของสังคมไทยในอดีตที่ผ่านมา

แต่ปัจจุบันนี้การพัฒนาที่ละเลยมิติสังคมวัฒนธรรมเน้นการเจริญเติบโตทางวัตถุ ขาดการพัฒนาทางด้านจิตใจ คุณค่าของมนุษย์ ในทางศีลธรรมและจริยธรรมถูกละเลย^๑ คุณค่าทางสังคมหรือวัฒนธรรมส่วนหนึ่งถูกถ่ายทอดและสืบสานผ่านกระบวนการของการสู่ขวัญซึ่งเป็นหลักจิตวิทยาอย่างหนึ่งในการถ่ายทอดปลูกฝังความดีงามที่เหล่าบัณฑิตโบราณอีสานได้คิดขึ้น เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจแก่คนที่เสียขวัญและเสริมสิริมงคลแก่สิ่งต่างๆ ในชีวิตและสังคม เช่น ที่อยู่อาศัยและสิ่งปลูกสร้างต่างๆ ประเภทบ้าน เรือน เรือ รถ เกรียน เป็นต้น ขวัญสัตว์ต่างๆ เช่น สัตว์มงคล ประเภทช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น ซึ่งความเชื่อเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญเป็นการรวมสิริแห่งโภคทรัพย์ ดังคำกล่าวที่ว่า “สิริเป็นที่มารวมแห่งโภคสมบัติ”^๒ ชีวิตที่แห่งแสง หาด ห่อเหี่ยว หวนหิวไปด้วยความวิตกกังวล และหมดหวังอยู่ตลอดเวลาเรียกว่า ชีวิตที่ไม่มีชีวา ความเต็มเปี่ยมด้วยความพอใจรอบด้านน่าจะเรียกว่านี่คือ “ชีวา” ศูนย์แห่งความสมดุลของชีวานี้ น่าจะเรียกได้ว่า “ขวัญ” การเสียขวัญย่อมจะส่งผลให้คนทำอะไรไม่ได้ดีถึงกับเจ็บป่วยและอาจถึงตายก็ได้ ดังนั้นการสู่ขวัญจึงเป็นพิธีกรรมหนึ่งที่จะเรียกชีวากลับมาสู่ชีวิต ถ้าชีวิตมีชีวาจะสามารถทำอะไรได้อย่างมีประสิทธิภาพ^๓

พิธีการสู่ขวัญเป็นเครื่องมือที่คนในชุมชน ใช้เป็นทุนทางวัฒนธรรมอันหมายถึง รากเหง้าทางวัฒนธรรมหรือภูมิปัญญาสั่งสม ที่สามารถนำมาใช้เป็นรากฐานในการพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนได้ โดยใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างสัมพันธภาพที่ถูกต้องที่เป็นไปในทางสร้างสรรค์ และมีความสอดคล้องกันระหว่างคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ คนกับสิ่งแวดล้อม คนกับคน และคนสร้างทัศนคติต่อตนเอง พร้อมกันในความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับชุมชนที่เป็นการสร้างพลังชุมชน จิตวิญญาณของชุมชน เกิดเป็นพลังชุมชน^๔ พิธีกรรมการสู่ขวัญเป็นพิธีกรรมที่มีเอกลักษณ์ และมีคุณค่าในตัวพิธีกรรมเอง มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาที่ยาวนานอยู่คู่กับสังคมไทย ที่ยึดถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันมีคุณค่าทางด้านจิตใจ

^๑ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), การศึกษาอารยธรรมที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๓๙), หน้า ๑.

^๒ สวิง บุญเจิม, มรดกอีสาน, (อุบลราชธานี : อีสานออฟเซตการพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๔๓๐.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๘.

^๔ นิตินันท์ พันทวี, “การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะทุนวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสาน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔)

การประกอบพิธีสู่ขวัญทั้งในเหตุดีและเหตุไม่ดีโดยมี จุดมุ่งหมายของการสู่ขวัญคือ ๑) สู่ขวัญเพื่อฉลองขวัญ ๒) สู่ขวัญเพื่อปลอบขวัญ ๓) สู่ขวัญเพื่อผูกขวัญ และ ๔) สู่ขวัญเพื่อรับขวัญ การจำแนกประเภทการทำขวัญมีองค์ประกอบคือ การสู่ขวัญคนเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในชีวิต เช่น ๑) สู่ขวัญแสดงความยินดี ๒) สู่ขวัญอวยพร และ ๓) สู่ขวัญต้อนรับ การสู่ขวัญคนเมื่อมีความผิดปกติทางร่างกายและจิตใจ และการสู่ขวัญสัตว์สิ่งของเมื่อใช้งานเสร็จเรียบร้อยแล้ว องค์ประกอบสำคัญในการทำขวัญ อาจแบ่งได้หลายอย่าง เช่น ๑. คน เช่น ๑) เจ้าของขวัญ ๒) หมอสูตรขวัญ ๓) ผู้ร่วมพิธีสู่ขวัญ ๒. วัตถุสิ่งของ เช่น ๑) คำสู่ขวัญ ๒) อุปกรณ์และสิ่งของที่ใช้ในการประกอบพิธีสู่ขวัญ ๓. สัญลักษณ์ในเครื่องประกอบพิธีสู่ขวัญ เช่น ๑) ไช้ ๒) ข้าว ๓) ดอกไม้ ๔) หมาก ๕) เหล้า ๖) ฝ้ายผูกแขน และ ๗) บายศรี ๔. วรรณกรรมคำสู่ขวัญ เช่น ๑) วรรณกรรมคำสู่ขวัญแบบมุขปาฐะ ๒) ถีลาและท่วงทำนองการใช้ภาษา ๓) รูปแบบคำประพันธ์และวรรณกรรมสู่ขวัญ และ ๔) จุดมุ่งหมายของวรรณกรรมสู่ขวัญ ซึ่งองค์ประกอบวรรณกรรมของคำสู่ขวัญ ยังแบ่งย่อยอีก คือ ๑) รูปแบบ ๒) ลักษณะคำประพันธ์ ๓) ขนบนิยมในการแต่ง ๔) การใช้ภาษา ๕) การใช้คำ ๖) การใช้โวหาร^๕ ความเชื่อเรื่องขวัญเป็นความเชื่อที่มีความเก่าแก่ความเชื่อหนึ่งของชาวพุทธไทย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีการผสมผสานความเชื่อและพิธีกรรมอย่างหลากหลายและยังมีการสืบสานถ่ายทอดอย่างเข้มข้นในบางพื้นที่ในประเทศไทย กล่าวเฉพาะชาวพุทธไทยในอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ นั้นมีประเพณีการทำขวัญที่มีการผสมผสานระหว่างเผ่าพันธุ์เขมร ลาว และส่วย เพราะความเชื่อ ความศรัทธา เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนในการอยู่ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ และก่อให้เกิดการบ่มเพาะขัดเกลาจิตใจให้เป็นคนดี มีจริยธรรม และมีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมในทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษา การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธ : กรณีศึกษาการทำขวัญในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เพื่อทราบแนวคิด ประเพณีการทำขวัญ วรรณกรรมคำสู่ขวัญ(สูตรขวัญ) รวมถึงความสัมพันธ์ของแนวคิดและประเพณีการทำขวัญของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ว่ามีความเป็นมา และมีอัตลักษณ์เฉพาะตัวอย่างไร ซึ่งผลการศึกษาจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

๒.๓ เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

^๕ ปรีชา พิณทอง, ประเพณีอีสานโบราณ, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕.

๓. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธ : กรณีศึกษาการทำขวัญในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัยไว้ ๔ ส่วน ดังนี้

๓.๑ ด้านเนื้อหา การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธ : กรณีศึกษาการทำขวัญในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์” ได้กำหนดเนื้อหา คือ ศึกษาแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธ ศีลธรรมของคำสวดในเขตอำเภอท่าตูม และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีทำขวัญในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

๓.๒ ด้านประชากร ผู้เป็นเจ้าของพิธีในการสวด และผู้เข้าร่วมพิธีสวดที่อาศัยอยู่ในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

๓.๓ ด้านพื้นที่ ในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

๓.๔ ด้านเวลา ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ ถึงวันที่ ๒๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๖

๔. ปัญหาที่ต้องการทราบ

๔.๑ แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๔.๒ แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างไร

๔.๓ วิเคราะห์แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธ ในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์เป็นอย่างไร

๕. คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ขวัญ หมายถึง สภาพจิตใจหรือพฤติกรรมของบุคคลที่อิทธิพลต่ออารมณ์ จิตใจ ความและคาดหวังที่ต่อสภาพแวดล้อมที่ก่อให้เกิดความสร้างสรรค์

ประเพณีทำขวัญ หมายถึง การประกอบพิธีเนื่องในโอกาสต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับ คน สัตว์ และสิ่งของ เพื่อความเป็นสิริมงคล เป็นขวัญและกำลังใจในพื้นที่อำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnicity หรือ ethnos) หมายถึง กลุ่มคนที่มีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูดเดียวกัน สืบเชื้อสายหรือสืบทอดมาจากบรรพบุรุษกลุ่มเดียวกัน มีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือด และวัฒนธรรมในการช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้เกิดความเป็นอันหนึ่งเดียวกันอาจเรียกว่า "สำนึก" ทางชาติพันธุ์ หรือชาติลักษณะ (ethnic identity) ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ในงานวิจัยนี้หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

๖. ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสาร

๑. พระยาอนุนามนราชชน (เสฐียรโกเศศ)^๖ ได้กล่าวถึงเรื่องขวัญว่าไม่ใช่อยู่เฉพาะตัวตนถือกันมาแต่โบราณว่ามีประจำตัวอยู่ในตัวตนตั้งแต่เกิด ถ้าขวัญอยู่กับตัวใคร ทำให้คนนั้นอยู่เย็นเป็นสุข ไม่ใช่ไม่เจ็บไม่ตาย ตามที่ถือกันเป็นปริมปราวว่ามีอยู่ด้วยกัน ๓๒ ขวัญ ขวัญเป็นคำเดิมในภาษาไทย หมายความว่าภาษาไทยในปัจจุบันว่า วิญญาณ (Soul) ในภาษาอังกฤษมักใช้พูดเข้าคู่กับคำว่ามิ่งขวัญ มิ่งในความเดิมว่าชีวิต เมื่อใช้คำว่าวิญญาณและชีวิตแทนขวัญและมิ่งเสียแล้ว คำขวัญและมิ่งก็มีความหมายอย่างที่เกิดขึ้น

๒. สุเมธ เมธาวิทยกุล^๗ ได้กล่าวไว้ในหนังสือสังกัปพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องบายศรีสู่ขวัญว่า มาพร้อมกับพราหมณ์ทมิฬชาวอินเดียที่อพยพมาสู่สุวรรณภูมิ จากการค้นพบหนังสือเก่าออกในสมัยพระเจ้าอู่ทองกล่าวไว้ว่า บายเป็นภาษาเขมรแปลว่าข้าว ข้าวอันเป็นสิริมงคล ข้าวขวัญกล่าวคือข้าวหุงปรุรสร้อยอย่างดีเหมาะสมที่จะเป็นเครื่องสังเวยให้เทวดาโปรด พิธีได้อันเป็นพิธีเทวดาโดยตรง หรือต้องการที่จะอัญเชิญเทวดามาเป็นประธาน ต้องการของสังเวยที่ดีและมีสี่สวดบูชา ชาวทมิฬจึงมีเคล็ดกลับความเชื่อในข้าวที่ย้อมสีตามสีปรางค์เทวดา รวมถึงสีล่อเทวดาฝ่ายร้ายให้ไปร่วมต่างหากไม่ให้มาทำอัมภมคลให้โทษแก่มณฑลพิธีและบุคคล ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยกับทมิฬได้มีความเป็นมาอย่างเดียวกัน เนื่องจากได้มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพิธีบวงสรวงเทวดา มีขนมต้มข้าว มะพร้าวอ่อน กล้วย ข้าวย้อมสี เช่น ข้าวเหนียวดำ ข้าวเหนียวแดง ก็นำมาใช้ในพิธีไทย

๓. วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์^๘ ได้กล่าวถึงประเภทของการสู่ขวัญไว้ ๒ ประเภท คือ ๑) การสู่ขวัญเนื่องในโอกาสที่เจ้าของขวัญป่วย พิธีสู่ขวัญมีขึ้นเพื่อมุ่งรักษาเจ้าของขวัญในแง่ของจิตใจ มากกว่าทางร่างกาย เช่น สู่ขวัญคนป่วย สู่ขวัญหลวง เป็นต้น ๒) การสู่ขวัญเนื่องในโอกาสที่เจ้าของขวัญผ่านช่วงสำคัญของชีวิต เช่น สู่ขวัญนาค สู่ขวัญแต่งงาน สู่ขวัญเมื่อออกกรรม สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ สู่ขวัญเลื่อนยศ สู่ขวัญขุนนาง ข้าราชการมาเยี่ยม สู่ขวัญเดินทางไปทำงานไกลบ้าน เป็นต้น

๔. ปรีชา พิณทอง^๙ ได้กล่าวถึง มูลเหตุแห่งการสู่ขวัญ กล่าวว่า มูลเหตุแห่งการสู่ขวัญมาจาก เหตุ ๒ ประการ คือ ๑) การสู่ขวัญในเหตุดี หมายถึง การประกอบพิธีสู่ขวัญเนื่องจากได้รับโชคลาภ หรือได้รับสิ่งที่พอใจ เช่น ไปค้าขาย หรือไปทำงานได้เงินทองมามาก เจ้านายหรือผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือมาเยี่ยม ได้เลื่อนยศ บวชนาค แต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ หรือจากบ้านไปนานกลับมาเยี่ยมบ้าน ฯลฯ หรือถ้าเป็นสัตว์สิ่งของจะประกอบพิธีสู่ขวัญ เมื่อได้สัตว์หรือสิ่งของนั้นมาใหม่หรือใช้งานเสร็จไปตอนหนึ่งๆ การประกอบพิธีสู่ขวัญในลักษณะเช่นนี้ ถือเป็นมงคลนิมิต ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ด้วยความสุขสบาย เช่น สู่ขวัญนาค สู่ขวัญแต่งงาน สู่ขวัญขึ้นบ้านใหม่ สู่ขวัญวัว ควาย เป็นต้น ๒) การสู่ขวัญในเหตุไม่ดี หมายถึง การ

^๖ พระยาอนุนามนราชชน (เสฐียรโกเศศ), ขวัญและประเพณีการทำขวัญ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์รุ่งเรือง, ๒๕๑๖), หน้า ๑๖๐-๑๖๒.

^๗ สุเมธ เมธาวิทยกุล, สังกัปพิธีกรรม เรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพิธีบายศรีสู่ขวัญ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

^๘ วิไลวรรณ ขนิษฐานันท์, “คำเรียกขวัญ บันทึกประวัติศาสตร์โบราณและสัญลักษณ์และความหมาย” รวมบทความประวัติศาสตร์, ๒๕๓๑, หน้า ๑๐.

^๙ ปรีชา พิณทอง, ประเพณีโบราณอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม, ๒๕๓๐), หน้า ๒.

ประกอบพิธีสู่ขวัญเพื่อเป็นการสะเดาะเคราะห์หรือไล่สิ่งที่เป็นเสนียดจัญไร ภัยพิบัติออกไป เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย เคราะห์ร้ายได้รับอันตรายอย่างใดอย่างหนึ่ง เสียทรัพย์สินเงินทอง มีถ้อยความ สัตว์หรือสิ่งของหายไปแล้วได้คืนมา เป็นต้น เมื่อเกิดเหตุดังกล่าวก็จะทำพิธีสู่ขวัญ เพื่อเรียกขวัญให้กลับมาอยู่กับเจ้าของ เพื่อให้เกิดความสุขสบาย หรือหายจากเคราะห์ร้ายต่าง ๆ ส่วนสัตว์หรือสิ่งของก็จะหายจากภัยพิบัติทั้งปวง เช่น สู่ขวัญคนป่วย สู่ขวัญหลวง (คนป่วยเรื้อรัง) สู่ขวัญแม่ออกกรรม (หญิงคลอดบุตรหลังการอยู่ไฟ) เป็นต้น สังคมชาวอีสานประกอบพิธีสู่ขวัญด้วยเหตุ ๒ ประการ ทั้งในเหตุดีและเหตุไม่ดีดังกล่าวมาแล้ว การสู่ขวัญเป็นเรื่องเกี่ยวกับขวัญและจิตใจ เป็นวิธีการสร้างขวัญและกำลังใจ ชาวอีสานให้ความสำคัญทางจิตใจมาก ดังนั้นวิถีการดำเนินชีวิตแทบทุกอย่าง จึงมักจะมีการสู่ขวัญควบคู่กันเสมอไป เพื่อเป็นการระดมพลังจิตให้เข้มแข็ง สามารถฟันฝ่าอุปสรรคหรือภัยพิบัติให้ได้นั่นเอง การสู่ขวัญจึงเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน

ข. งานวิจัย

๑. **บุญธรรม ทองเรือง**^{๑๐} ได้ศึกษาเรื่องวรรณกรรมคำสู่ขวัญอีสาน ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมคำสู่ขวัญกับวิถีชีวิตชาวอีสาน เนื้อหา วรรณกรรมคำสู่ขวัญ แสดงให้เห็นวิถีชีวิตชาวอีสานในด้านการนับถือศาสนา ชาวอีสานนับถือทั้งศาสนาพุทธ ด้านความเชื่ออันเนื่องมาจากศาสนา ด้านค่านิยมที่เป็นแนวประพฤติปฏิบัติที่สังคมยอมรับ ค่านิยมในความจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ เคารพยกย่องผู้อาวุโส เจ้านาย และผู้มีบรรดาศักดิ์ ความมั่งมี และค่านิยมเกี่ยวกับจริยธรรม ค่านิยมในความสามัคคี ค่านิยมเกี่ยวกับประเพณีการทำบุญต่างๆ เป็นต้น

๒. **พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์**^{๑๑} ได้ศึกษาเรื่องวรรณกรรมแหล่งจากอำเภอพานทองจังหวัดได้กล่าวถึงองค์ประกอบของวรรณกรรมแหล่ง ในด้านเนื้อหา รูปแบบ และการใช้ภาษาในด้านเนื้อหาแหล่งมีสาระที่ให้ความเพลิดเพลินและก่อให้เกิดความคิด ความรู้สึกซาบซึ้งในสิ่งดีทั้งหลาย รูปแบบลักษณะคำประพันธ์แหล่ง มี ๒ ชนิด คือ ร่ายยาว และกลอนสุภาพ การใช้ภาษามีลักษณะเด่นอยู่ ๑๐ ลักษณะ คือ ใช้คำง่าย ใช้คำภาษาถิ่น การซ้ำคำ การเล่นคำ คำเลียนเสียง ธรรมชาติ คำภาษาต่างประเทศ คำศัพท์ทางศาสนา การแผลงคำ คำที่มีความหมายซ้ำกัน และใช้คำที่ไม่มี ความหมายหรือไม่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาตอนนั้น ทั้งนี้เพื่อให้คำคล้องหรือสัมผัสครบตามกำหนดส่วนในด้านสำนวนเปรียบเทียบแบบต่าง ๆ ใช้การพรรณนาตรง ๆ ทำให้เห็นภาพพจน์และนาฏการ ใช้โวหารสั่งสอนเป็นคติเตือนใจ ใช้สำนวน คำพังเพย และใช้สำนวนให้เกิดอารมณ์ขัน

๓. **สุพรรณ ทองคล้าย**^{๑๒} ได้ศึกษาเรื่องลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสานในด้านลักษณะของรูปลักษณ์บทร้อยกรอง และลักษณะของเนื้อหา สรุปได้ว่า ลักษณะบทร้อยกรองเป็นที่นิยมของชาวท้องถิ่นอีสานมีอยู่ ๓ ประเภท คือ กาพย์ กลอน และร่าย คำสู่ขวัญอีสาน นิยมเขียนเป็นร่าย เดิมมักกำหนดให้มี ๕ คำต่อวรรค อย่างร่ายโบราณของภาคกลาง แต่ปัจจุบันขยายให้ยาวขึ้นและมีสัมผัสร้อยเชื่อมกันโดยตลอดแบบร่ายของภาคกลาง ส่วนลักษณะของเนื้อหาของบทร้อยกรองพื้นถิ่นอีสาน สำหรับคำสู่ขวัญของ

^{๑๐} บุญธรรม ทองเรือง, “วรรณกรรมคำสู่ขวัญอีสาน”, **ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๓๖)

^{๑๑} พิณทิพย์ พฤทธิพงษ์, “วรรณกรรมแหล่งจากอำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี”, **ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๔).

^{๑๒} สุพรรณ ทองคล้าย, “ลักษณะร้อยกรองพื้นถิ่นอีสานในด้านลักษณะของรูปลักษณ์บทร้อยกรอง และลักษณะของเนื้อหา”, **ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔).

ชาวพื้นถิ่นอีสาน แบ่งเนื้อหาออกได้เน้น ๔ ส่วน ดังนี้ ๑) ส่วนนำ เป็นส่วนแรกของคำสู่ขวัญ เนื้อหาจะกล่าวถึงความเป็นสวัสดิมงคลหรือความพิเศษของวันทำขวัญ ๒) ส่วนขยายความเป็นส่วนที่กล่าวถึงรายละเอียดเกี่ยวกับการสู่ขวัญในโอกาสนั้น ๓) ส่วนสู่ขวัญ เนื่องจากเป็นการเชิญขวัญ หรือเรียกขวัญ ๔) ส่วนลงท้าย เป็นส่วนจบของคำสู่ขวัญ เนื้อหาในส่วนนี้มักจะเป็นบทอวยพร

๔. ศีกฤทธิ พันธ์วิไล^{๑๓} ได้ศึกษาเรื่องบทสู่ขวัญอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ได้กล่าวถึงรูปแบบ เนื้อหา ภาษา และวรรณศิลป์ ตลอดจนคุณค่า ความเชื่อ และค่านิยมทางสังคม ผลการวิจัยสรุปได้ว่า บทสู่ขวัญเมืองลับแล แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทร้อย และกลอนมีการดำเนินเรื่องเป็นตอน ๆ โดยเริ่มต้นด้วยบทชุมนุมเทวดา บทประณาม หรือบทไหว้ อารัมภบท บทเชิญขวัญ บทปล่อยขวัญ บทกวาดเคราะห์ และบทให้พร การใช้ภาษาใช้คำศัพท์บาลี คำซ้ำ คำซ้อนภาษาถิ่น ใช้เสียงสัมผัส สำนวนโวหาร เปรียบเทียบ และการพรรณนาที่เห็นภาพพจน์ และนาฏการบทสู่ขวัญแสดงให้เห็นวิถีชีวิตของสังคมชาวลับแล ในด้านความเชื่อ เรื่องขวัญ ผี อำนาจ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ลางสังหรณ์ ความเป็นมงคล และความอับมงคล และนอกจากนั้นยังแสดงให้เห็นค่านิยมของสังคมในด้านความกตัญญูกตเวที การเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส ความโอ้อวดอารี ความมั่งมีทรัพย์ เป็นต้น

๕. นิตินันท์ พันทวี^{๑๔} ได้กล่าวถึง พิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสานว่า คุณค่าในองค์ประกอบของพิธีกรรม ได้แก่ ผู้นำพิธีกรรม ผู้ร่วมพิธีกรรม บทสู่ขวัญ วัสดุสิ่งของหรือเครื่องสังเวท เวลา และสถานที่ในฐานะเป็นสัญลักษณ์สื่อความหมายแห่งความดีงาม คุณค่าของพิธีกรรมที่เกิดขึ้นต่อบุคคล ได้แก่ สมบัติ ความสบายใจ ความกตัญญูกตเวที ความอ่อนน้อมถ่อมตนมีสัมมาระ และความมีน้ำใจ คุณค่าพิธีกรรมที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ประกอบด้วยคุณค่าในฐานะเป็นกระจุกสะท้อนวัฒนธรรมทางภาษาไทยและให้วามบันเทิงแก่ชุมชน คุณค่าในฐานะที่ทำหน้าที่ควบคุมรักษาแบบแผนทางสังคมของชุมชน คุณค่าในฐานะที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม และคุณค่าในการสร้างความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน

๖. พชรินทร์ คงคาสุนทรีย^{๑๕} ได้กล่าวถึงการวิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่งว่า ขวัญเป็นสิ่งที่ไม่มีตัวตนแฝงอยู่ในร่างกายของเราทุกคน เมื่อขวัญอยู่กับตัวคนนั้นก็จะเป็นปกติสมบูรณ์ แต่ถ้าขาดขวัญออกจากตัวก็จะเป็นปกติ จึงจำเป็นต้องมีพิธีทำขวัญเพื่อให้ขวัญอยู่กับตัว เมื่อตัวเจ้าของตายไปคนไทยบางกลุ่มจะไม่กล่าวถึงขวัญอีก แต่บางกลุ่มก็เชื่อว่าขวัญยังคงมีอยู่ได้แม้ร่างกายเจ้าของขวัญจะตายไปแล้วก็ตาม

^{๑๓} ศีกฤทธิ พันธ์วิไล, “บทสู่ขวัญอำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์”, ปรินญาการศึกษามหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๒๗).

^{๑๔} นิตินันท์ พันทวี, “การศึกษาพิธีกรรมท้องถิ่นในฐานะวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชุมชน : กรณีศึกษาพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญอีสาน”, วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔).

^{๑๕} พชรินทร์ คงคาสุนทรีย, “วิเคราะห์บททำขวัญของชาวไทโซ่ง”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๖).

๗. พระบุญช่วย โชติวิโส (อัยวงศ์)^{๑๖} ได้ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการบวชศีลของชาววานรนิวาส พบว่า เป็นความเชื่อผสมผสานระหว่างความเชื่อดั้งเดิม ความเชื่อของพราหมณ์ ความเชื่อของพระพุทธศาสนาได้เชื่อถือและปฏิบัติกันมา โดยปรากฏผ่านสัญลักษณ์ในการประกอบพิธีกรรมบวชศีลสามารถจำแนกได้เป็น ๓ ประเภท ด้วยกัน คือ ประเภทที่ ๑ พิธีกรรมบวชศีลผู้ชวัญคน ประเภทที่ ๒ พิธีบวชศีลผู้ชวัญสัตว์ ประเภทที่ ๓ พิธีบวชศีลผู้ชวัญสิ่งของ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมบวชศีลผู้ชวัญของชาววานรนิวาส จังหวัดสกลนคร พบว่า มีปรากฏในบวชศีล ๓ ชั้น บวชศีล ๕ ชั้น บวชศีล ๗ ชั้น บวชศีล ๙ ชั้น โดยได้เปรียบเทียบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ สุจริต ๓ ไตรสิกขา ๓ เบญจศีล ๕ อริยทรัพย์ ๗ พุทธคุณ ๙ อันจะช่วยให้พิธีกรรมบวชศีลผู้ชวัญเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาชาวบ้าน

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยต่างๆ ข้างต้นพบว่า แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธนั้นมีคติความเชื่อเรื่องขวัญและกำลังใจที่จะเกิดสวัสดิมงคลแก่ตนเอง ครอบครัว และบริบทสิ่งแวดล้อมทั่วไป ตลอดจนทั้งเป็นสัญลักษณ์แห่งความดีมีคุณธรรมเพื่อเป็นการขัดเกลาจิตใจของคนเราให้บริสุทธิ์ ให้ตั้งอยู่ในศีล สมาธิ และปัญญา สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธ : กรณีศึกษาการทำขวัญในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ต่อไป

๗. วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

(ก) **ขั้นรวบรวมข้อมูล** จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำรา ที่เกี่ยวข้อง จากคำสัมภาษณ์พระไตรปิฎก วรรณคดี หนังสือ ตำรา เอกสาร และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา ตามแนวทางของการวิจัยเชิงคุณภาพ หรือเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมุ่งเน้นจากการศึกษาเอกสารเป็นหลัก

(ข) **การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม** ด้วยวิธีการเพื่อเข้าถึงข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

(๑) **การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-dept Interviews)** โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก

(๒) **การสังเกต (Observe)** เนื้อหาที่สังเกตมีดังนี้ ๑) พฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ด้านชีวิตส่วนตัว ครอบครัว และญาติพี่น้อง ๒) พฤติกรรมด้านการอาชีพ ลักษณะงาน การจัดการ อาชีพที่ส่งผลถึงความสัมพันธ์กับชุมชน ๓) พฤติกรรมด้านสังคม สังเกตลักษณะและประเภทกิจกรรมในชุมชน การให้ความร่วมมือ และประโยชน์ของกิจกรรมในชุมชน ๔) พฤติกรรมร่วมพิธีกรรมบวชศีลผู้ชวัญ สังเกตขั้นตอน ระยะเวลาในการร่วมพิธี ๕) การสนทนาในกลุ่มชุมชน สังเกตเนื้อหาที่สนทนากันในชุมชน ด้านคุณค่าพิธีกรรม จริยธรรม การยอมรับคุณค่าที่ส่งผลต่อความเชื่อ ทศนคติต่อชุมชน และความผูกพันในชุมชน ๖) สังเกตความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัว และชุมชน และ ๗) สังเกตด้านรายได้และเศรษฐกิจในชุมชน

^{๑๖} พระบุญช่วย โชติวิโส (อัยวงศ์), “ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการบวชศีลผู้ชวัญของชาววานรนิวาส”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓)

(๓) **การประชุมกลุ่ม (Group Discussion)** เป็นการจัดกลุ่มสนทนาเพื่อหาคำตอบในประเด็นที่เกี่ยวข้อง การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธ : กรณีศึกษาการทำขวัญในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ เมื่อผ่านกระบวนการขั้นรวบรวมข้อมูลทุกส่วนแล้ว ผู้วิจัยจะได้ทำการวิจัย ดังนี้

(๑) ศึกษาข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมภูมิ ทุติยภูมิ และตำราที่เกี่ยวข้องในประเด็นที่จะทำการศึกษา รวมถึงการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วย

(๒) นำข้อมูลได้จากการศึกษาวิเคราะห์ที่ได้มาจาก การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธ : กรณีศึกษาการทำขวัญในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์ ในประเด็นต่าง ๆ

(๓) สรุป และนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัย

๘. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๘.๑ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

๘.๒ ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์

๘.๓ ทำให้ทราบผลวิเคราะห์แนวคิดเรื่องขวัญและประเพณีการทำขวัญของชาวพุทธในเขตอำเภอท่าตูม จังหวัดสุรินทร์